

A Comparative Analysis of the Competition and Cooperation Patterns between Iran and Afghanistan during the National Unity Government and the Taliban Regime

Bahman Sarlak

Corresponding author, PhD Student in International Relations, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Email: iratubs4@gmail.com

 0009-0008-4395-7562

Ali Adami

Associate Professor, International Relations Department, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Email: adamiali2002@yahoo.com

 0009-0007-4748-7214

Abstract

Introduction: Relations between Iran and Afghanistan have historically been characterized by a complex blend of competition and cooperation, marked by underlying tension but not escalating to violent conflict. These relations have evolved primarily in the political and security dimensions. Since the onset of the war and crisis in Afghanistan, Iran has consistently sought to assist in resolving the crises of its key neighbor through both bilateral and multilateral diplomacy, as well as cooperation with regional actors and other influential international stakeholders.

The intricate relationship between Tehran and Kabul reflects a combination of shared interests and significant differences, which have driven both countries toward cooperation while simultaneously fostering dynamic and fluctuating competition. The presence of U.S. military forces in Afghanistan has been a longstanding concern for Iran, leading it to repeatedly call for the withdrawal of foreign troops. In parallel with this position, Iran has sought to maintain its regional influence by collaborating with various Afghan factions. This cooperation reached its apex during the period of Afghanistan's National Unity Government, with both countries actively pursuing joint efforts in infrastructure reconstruction and the creation of economic corridors.

Following the withdrawal of U.S. forces and the resurgence of the Taliban in 2021, Iran's relations with Afghanistan entered a new phase. Despite its apprehension regarding the Taliban, Iran sought to avoid direct confrontation, aiming instead to establish a pragmatic and balanced relationship. However, tensions between the two countries escalated over issues such as border

disputes and water rights, with these concerns particularly intensifying between 2022 and 2023. Iran has not recognized the Taliban government and continues to attempt to address the Afghan crisis through regional diplomacy and cooperation with other nations.

A notable point of contention has been the dispute over the distribution of water resources, particularly the flow of the Helmand River, which Iran has repeatedly criticized for its reduction. These tensions peaked in 2023 and led to sporadic border clashes. Iran's official stance towards the Taliban remains a mixture of caution, criticism, and a focus on safeguarding its national interests. Tehran is particularly concerned with preventing instability along its borders and thwarting any potential threats emanating from Afghanistan.

Despite these concerns, Iran's approach towards the Taliban remains one of careful engagement. While critical of the Taliban's rise to power, especially given the ideological differences between the Taliban and the Islamic Republic, Iran has strategically avoided direct confrontation with the group. Instead, Tehran has opted to manage its relationship with the Taliban through diplomatic means, maintaining open channels of communication. This dual approach reflects Iran's desire to maintain its influence in Afghanistan without directly confronting the Taliban, striving for a balance between strategic caution and practical engagement.

Research Question: The central research question of this paper is: In light of the multiple variables influencing Iran-Afghanistan relations, how can a comprehensive model for understanding the dynamics of relations during the National Unity Government and the Taliban period be developed and analyzed?

Research Hypothesis: To answer this question, the paper employs a comparative analysis method to examine the internal and external variables that have played differing roles at various stages of the two governments.

Methodology (and Theoretical Framework if there are): The theoretical framework underpinning this analysis is a reinterpreted version of neoclassical realism, which enables the authors to integrate both international constraints and opportunities, as well as the level of external threats and internal factors influencing foreign policy behavior. Unlike classical realism, which primarily emphasizes external factors in shaping state behavior, neoclassical realism incorporates the influence of internal factors—such as political, economic, and social structures—on foreign policy and bilateral relations. This theory posits that foreign policy decisions are not solely driven by external pressures but are also significantly shaped by domestic conditions and the interests of various political groups within a state. Neoclassical realism offers a clear and structured framework for analyzing these factors, facilitating a more nuanced examination of foreign policy dynamics. By integrating both structural and internal factors, neoclassical realism provides a balanced approach, reconciling

the theoretical rigor demanded by realist perspectives with an acknowledgment of the complexities inherent in state decision-making. This theoretical approach offers a more coherent and comprehensive understanding of foreign policy, particularly in the case of major powers like the United States.

Results and discussion: Iran's foreign policy toward Afghanistan has been shaped by the interplay between external pressures—including the international system and regional competition—and internal factors such as economic considerations, security concerns, ideological commitments, and elite perceptions. The dynamics of this policy have evolved in response to structural and domestic changes during different periods. Between 2014 and 2021, under the Afghan National Unity Government, the Iran-Afghanistan relationship exhibited less complexity compared to the current Taliban era. During this period, the interactions were primarily characterized by cooperation in economic, security, and cultural domains. These relations were relatively stable and orderly, benefiting from a more structured framework enabled by Afghanistan's relatively stable and internationally recognized central government.

In contrast, the current decision-makers in Afghanistan approach Iran through a lens shaped by pressing domestic challenges that necessitate cooperation with neighboring countries, particularly allies. However, their efforts to emerge from a transitional phase and consolidate their sovereignty are accompanied by a posture of independence and an assertive stance. Under such circumstances, the inclination for cooperation remains limited, as both sides adopt cautious and measured approaches to meet their respective needs. This restrained interaction creates a gap, characterized by caution and delay, which undermines the immediate prospects for meaningful cooperation. Consequently, the bilateral relationship risks being defined by a form of cautious competition, further complicating the potential for collaborative engagement in the short term.

Conclusion: The findings suggest that the governing model of competition and cooperation between Iran and Afghanistan is inherently "multifaceted," "dynamic," and "complex." The model for the National Unity Government period is characterized as "a desire for cooperation amidst regional power dynamics," while the model for the Taliban period reflects "intensified conflict and escalating crises in the context of a multilayered balance of interests."

Keywords: Pattern of Relations, Foreign policy, Iran, Afghanistan, Regional actors

---

E-ISSN: 2588-6541 / Center for Strategic Research / Quarterly of Foreign Relations

Quarterly of Foreign Relations is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 [10.22034/FR.2025.480085.1582](https://doi.org/10.22034/FR.2025.480085.1582)

تحلیل مقایسه‌ای الگوی رقابت و همکاری ایران و افغانستان در دوران دولت وحدت ملی و طالبان

بهمن سرلک

نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

Email: iratubs4@gmail.com

 0009-0008-4395-7562

علی آدمی

دانشیار روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

Email: adamiali2002@yahoo.com

 0009-0007-4748-7214

چکیده

ایران به‌عنوان یکی از مهم‌ترین همسایگان غربی افغانستان مناسبات عمیقی در سطوح مختلف با این کشور دارد. در طول دو دهه اخیر و با شکل‌گیری دولت وحدت ملی همواره مسیر روابط دو کشور متأثر از عوامل تأثیرگذار فردی همچون ادراک رهبران سیاسی، عوامل ملی نظیر: متغیرهای قومی، مذهبی، جغرافیایی و فرهنگی و همچنین عوامل خارجی مانند حضور کشورهای مداخله‌گر منطقه و بین‌المللی و حضور گروه‌های تروریستی بوده است. به عبارتی دیگر مناسبات دو کشور ایران و افغانستان همواره بر رقابت و اصولاً تنش اما نه از جنس قهرآمیز و همکاری و تعمیق روابط در بُعد سیاسی و امنیتی بوده است. ایران تاکنون دولت طالبان را به رسمیت نشناخته و تلاش کرده است تا از طریق دیپلماسی منطقه‌ای و همکاری با کشورهای دیگر، به حل و فصل بحران‌های افغانستان کمک کند. این روابط پیچیده نشان‌دهنده ترکیبی از منافع مشترک و اختلافات عمیق است که دو کشور را به سمت همکاری و در عین حال رقابت سوق داده است. از این‌رو پرسش اصلی مقاله حاضر این است که با توجه به متغیرهای چندسطحی مؤثر در روابط ایران و افغانستان، الگوی فهم روابط ایران و افغانستان در دولت وحدت ملی و دولت طالبان را بر چه اساسی می‌توان صورت‌بندی و تحلیل کرد؟ در پاسخ به پرسش اصلی، با استفاده از روش تحلیل مقایسه‌ای متغیرهای داخلی و خارجی که در دوره‌های زمانی مختلف استقرار این دو دولت از اهمیت متفاوتی برخوردار بوده‌اند باعث گردیده الگوی ماهوی حاکم بر رقابت و همکاری ایران و افغانستان یک الگوی «چندوجهی»، «دینامیک» و «پیچیده» باشد. در این بین با توجه به در نظر داشت وجوه چندسطحی تفاوت این دو دوره، الگوی استخراجی دوره دولت وحدت ملی «میل به همکاری در پرتو موازنه قدرت منطقه‌ای» و الگوی رقابت و همکاری دوره طالبان «تشدید منازعه و تصاعد بحران در پرتو موازنه چندلایه منافع» صورت‌بندی شده است. چهارچوب نظری اتخاذی مقاله برای استخراج الگوی روابط دو کشور با اتکا به صورت‌بندی نوینی از نظریه رئالیسم نوکلاسیک بوده که به نویسندگان مقاله امکان ترکیبی از محدودیت‌ها و فرصت‌های بین‌المللی، سطح و میزان تهدیدهای خارجی و فرصت‌ها و محدودیت‌های داخلی رفتار سیاست خارجی بازیگران را می‌دهد. روش تحقیق مقاله با اتکا به داده‌های کیفی به شکل تحلیلی - تبیینی است.

کلیدواژه‌ها: الگوی روابط، سیاست خارجی، ایران، افغانستان، بازیگران منطقه‌ای.

مقدمه و بیان مسئله

مناسبات دو کشور ایران و افغانستان همواره بر رقابت و اصولاً تنش اما نه از جنس قهرآمیز و همکاری و تعمیق روابط در بُعد سیاسی و امنیتی بوده است. ایران از آغاز جنگ و بحران در افغانستان تلاش کرده است تا از طریق دیپلماسی دوجانبه و چندجانبه، همکاری با کشورهای منطقه‌ای و دیگر کشورهای مؤثر در افغانستان، به حل و فصل بحران‌های این همسایه کلیدی خود کمک کند. روابط پیچیده تهران و کابل نشان‌دهنده ترکیبی از منافع مشترک و اختلافات عمیق است که دو بازیگر را به سمت همکاری و در عین حال رقابت پویا و دائم در نوسان سوق داده است. با این حال، حضور نیروهای نظامی آمریکا در افغانستان همواره نگرانی‌هایی را برای ایران به وجود آورد و این کشور به‌طور مداوم خواستار خروج نیروهای خارجی از افغانستان بود. ایران در کنار پیگیری خروج آمریکا از افغانستان برای تأمین امنیت ملی و منطقه‌ای، با جناح‌های مختلف در داخل افغانستان همکاری داشت تا نفوذ و اثرگذاری خود را حفظ کند. این همکاری به‌طور خاص در دوره دولت وحدت ملی در افغانستان به اوج خود رسیده بود و دو طرف مایل به توسعه همکاری‌های مشترک در حوزه بازسازی زیرساخت و ایجاد کریدورهای اقتصادی بودند.

با خروج نیروهای آمریکایی از افغانستان و به قدرت رسیدن دوباره طالبان در سال ۲۰۲۱، روابط بین دو کشور وارد مرحله جدیدی شد. ایران به‌رغم نگرانی‌های خود درباره طالبان، در تلاش بود تا از درگیری‌های مستقیم با این گروه خودداری کند و به دنبال ایجاد روابطی متوازن بود. با این حال، تنش‌هایی بر سر مسائل مرزی و منابع آبی بین دو کشور ایجاد شد که به‌ویژه در سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳ به اوج خود رسید. ایران تاکنون دولت طالبان را به رسمیت نشناخته و تلاش کرده است تا از طریق دیپلماسی منطقه‌ای و همکاری با کشورهای دیگر، به حل و فصل بحران‌های افغانستان کمک کند.

از سوی دیگر، روابط بین دو کشور در مسائل مرزی و به‌ویژه منابع آبی نیز تنش‌هایی را به همراه داشته است. ایران بارها نسبت به کاهش جریان آب رودخانه هیرمند اعتراض کرده است. این تنش‌ها به‌ویژه در سال ۲۰۲۳ به اوج خود رسید و حتی منجر به درگیری‌های مرزی شد. رقابت بر سر دستیابی به سهم بیشتری از منابع آبی در حوضه‌های آبریز مشترک هامون (هیرمند) بین ایران و افغانستان تشدید شده است. در این چهارچوب، بنیان‌های همگرایی و واگرایانه ایران در حوضه‌های آبریز مشترک با افغانستان با در نظر داشت اولویت دیپلماسی و پیگیری

حقوقی انجام می‌شود؛ اما در مقابل، دیدگاه رهبران سیاسی افغانستان، فقدان حکمرانی پایدار آبی در افغانستان، تغییرات اقلیمی و اختلافات بر سر رژیم حقوقی، چشم‌انداز مبهمی را ایجاد کرده است که می‌تواند زمینه‌ساز تغییر رویکرد ایران در این زمینه باشد (ذکی و همکاران، ۱۴۰۲). در کل، موضع‌گیری رسمی ایران نسبت به طالبان از ترکیبی از احتیاط، انتقاد و تلاش برای حفظ منافع ملی تشکیل شده است. ایران به دنبال جلوگیری از بی‌ثباتی در مرزهای خود و جلوگیری از تبدیل شدن افغانستان به پایگاهی برای تهدیدات علیه خود است.

موضع‌گیری رسمی ایران نسبت به طالبان، ترکیبی از نگرانی و احتیاط بوده است. این انتقادات نشان‌دهنده نگرانی ایران از رشد طالبان به‌عنوان یک قدرت مسلط در افغانستان به‌ویژه به دلیل اختلافات ایدئولوژیک میان طالبان و جمهوری اسلامی ایران است. با این حال، ایران به دلیل ملاحظات استراتژیک و امنیتی، از درگیری مستقیم با طالبان پرهیز کرده و تلاش کرده است تا از راه‌های دیپلماتیک به مدیریت روابط با این گروه بپردازد. ایران به‌رغم انتقادهایش، همچنان سفارت خود را در کابل باز نگه داشته و به دنبال حفظ یک خط ارتباطی با طالبان بوده است. این سیاست دوگانه نشان‌دهنده تمایل ایران به حفظ نفوذ خود در افغانستان بدون به چالش کشیدن مستقیم طالبان است.

از این‌رو پرسش اصلی مقاله حاضر این است که با توجه به متغیرهای چند سطحی مؤثر در روابط ایران و افغانستان، الگوی فهم روابط ایران و افغانستان در دولت وحدت ملی و دولت طالبان را بر چه اساسی می‌توان صورت‌بندی کرد؟ در پاسخ به این پرسش باید گفت که به نظر می‌رسد مجموع متغیرهای داخلی و خارجی که از درجه اهمیت متفاوتی در دوره‌های زمانی مختلف برخوردار بوده‌اند، باعث گردیده روابط ایران و افغانستان در این دو دوره دچار نوساناتی شود که می‌توان آن را ذیل دو شکل متفاوت از الگوی رقابت و همکاری صورت‌بندی کرد. روش تحقیق مقاله حاضر با اتکا به داده‌های کیفی به شکل تحلیلی-تبیینی است.

سازماندهی مدنظر پژوهش به این شکل است که پس از طرح پیشینه پژوهش مقاله، چهارچوب نظری اتخاذی مقاله که برای استخراج الگوی روابط دو کشور با اتکا به صورت‌بندی نوینی از نظریه رئالیسم نوکلاسیک بوده و به نویسندگان مقاله امکان ترکیبی از محدودیت‌ها و فرصت‌های بین‌المللی، سطح و میزان تهدیدهای خارجی و فرصت‌ها و محدودیت‌های داخلی رفتار سیاست خارجی بازیگران را می‌دهد، طرح خواهیم کرد. سپس با طرح مهم‌ترین متغیرهای اثرگذار بر روابط دو کشور،

صورت‌بندی ماهیت الگوی روابط دو کشور طرح خواهد شد. در بخش پایانی مقاله نیز الگوی رقابت و همکاری دو کشور در دوره دولت وحدت ملی و طالبان به شکل مقایسه‌ای تبیین خواهد شد.

۱. پیشینه پژوهش

برخی از پژوهشگران حوزه سیاست خارجی ایران با اتکا به چهارچوب‌های نظری متفاوتی مانند واقع‌گرایی، سازه‌انگاری و لیبرالیسم به دنبال تحلیل منازعه و همکاری در روابط ایران و افغانستان بوده‌اند و بنا به استدلال‌های هویتی، قدرت‌محور و موازنه‌محور، نگاه تحلیلی خود را ارائه داده‌اند (شفیعی، ۱۴۰۳؛ قربانی و عبدالمهی، ۱۳۹۶، محمدی و اکبری، ۱۳۹۷).

عده‌ای دیگر از پژوهشگران با روش آینده پژوهشی معتقدند تهدید فزاینده تروریسم برخاسته از افغانستان به دلیل ناتوانی جنبش طالبان در مهار گروه‌های تروریستی حاضر در خاک افغانستان و همچنین امتناع این جنبش از همکاری منطقه‌ای یا بین‌المللی برای مقابله با این تهدید، احتمال ناآرامی‌های سیاسی و امنیتی در این کشور را افزایش می‌دهد. در چنین وضعیتی سه سناریو «کودتای درون جنبشی»، «سقوط کابل تحت حاکمیت سازمان حکومت اسلامی - استان خراسان»، و «ظهور دولت موازی با احیای اتحاد شمال» برای آینده افغانستان می‌توان تصور کرد (بطحایی و همکاران، ۱۴۰۲).

برخی دیگر با اتخاذ یک رویکرد امنیت‌محور، مسئله روابط دو کشور را در سایه چالش‌ها و تهدیدات امنیتی رصد و تحلیل کرده‌اند و معتقدند از یک‌سو ترکیب پیچیده و چند لایه‌ای از عوامل اقتصادی، ساختار اجتماعی-مذهبی، عوامل ژئوپلیتیکی و سیاسی باعث شکل‌گیری بحران امنیتی در روابط دو جانبه شده و از سوی دیگر مداخله آمریکا و دیگر بازیگران منطقه‌ای، ماهیت روابط ایران و افغانستان را امنیتی کرده است (فاطمی‌نژاد و علوی، ۱۴۰۲، زواره، ۱۳۹۸، کریمی و همکاران، ۱۴۰۲، سیمبر و همکاران، ۱۳۹۸، Kupecz, 2013, Scott, 2011, Rangwala, 2012). در قالب همین رویکرد، افشین متقی و همکارانش در پژوهش خود این پرسش را مدنظر قرار می‌دهند که راهبرد مطلوب فراروی جمهوری اسلامی ایران برای تنظیم مناسبات همسایگی با افغانستان کدام است؟ پاسخ آن‌ها بدین پرسش این است که جمهوری اسلامی ایران با رویکردی راهبردی، باید مناسبات خود را با همسایه شرقی به گونه‌ای تنظیم کند تا از رهگذر دیپلماسی فعال اقتصادی و جلب همراهی جامعه جهانی،

بتواند تهدیدات سه‌گانه بازتولید شده در میدان افغانستان طالبان را به فرصت‌های اقتصادی و امنیتی تبدیل نماید. از این منظر حل معمای امنیتی افغانستان در سایه فاعلیت دیپلماسی اقتصادی ایران و همراهی بازیگران مؤثر منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای امکان‌پذیر است (متقی و همکاران، ۱۴۰۲).

بررسی پیشینه پژوهش حاضر نشان‌دهنده مقالات و آثار ارزشمند علمی درباره روابط ایران و افغانستان از مناظر و موضوعات مختلف فی‌مابین است. با این حال حوزه مسئله‌مندی پژوهش حاضر یعنی ارائه یک تحلیل مقایسه‌ای از الگوی همکاری و رقابت فی‌مابین دو کشور، در آثار و پژوهش‌های مورد بررسی تاکنون محل توجه نبوده است.

۲. چهارچوب نظری

نظریه رئالیسم نوکلاسیک به بررسی نقش کانونی و محوری دولت پرداخته و تلاش می‌کند تا توضیح دهد چگونه و تحت چه شرایطی خصوصیات داخلی کشورها بین برآوردهای تصمیم‌گیرندگان آن‌ها از تهدیدها و فرصت‌های بین‌المللی و سیاست خارجی آن‌ها قرار گرفته و به آن شکل می‌دهد؛ بنابر این ترکیبی از محدودیت‌ها و فرصت‌های بین‌المللی، سطح و میزان تهدیدهای خارجی و فرصت‌ها و محدودیت‌های داخلی رفتار سیاست خارجی را تبیین می‌کند به‌گونه‌ای که تلقی و تعریف از تثبیت و تغییر توزیع قدرت و تهدیدها و شرایط خارجی نقش تعیین‌کننده‌ای در تعیین واکنش کشورها به آن‌ها دارد (Taliaferro, et al. 2009, pp. 2-). (24)

واقع‌گرایی نوکلاسیک در عین حال، تلاشی برای سیستماتیک کردن دیدگاه‌های گسترده و متنوع واقع‌گرایانه است. در عین آنکه، به پیچیدگی جهان روابط بین‌الملل اذعان می‌کند و وقایع را بازتابی از عوامل متنوع می‌داند (Kitchen, 2010, p. 118) این تنوع را وارد یک پژوهش نظری می‌کند و بر اساس آن، اصلاحاتی را برای سایر نظریه‌های واقع‌گرایانه لازم تشخیص می‌دهد. بدین ترتیب می‌توان چند هدف کلی را پیش‌روی واقع‌گرایی نوکلاسیک دید: ۱. رسیدن به تبیین‌های بهتر و پیش‌بینی‌های قطعی‌تر؛ ۲. پالایش و آشکارکردن مفاهیم نظری برنامه پژوهشی؛ ۳. گسترش برنامه پژوهشی برای پوشش قلمروهای موضوعی جدید (Shweller, 1997, p. 927).

به‌طور کلی، واقع‌گرایی نوکلاسیک، رابطه بین دولت و سیاست خارجی را بر پایه سه دسته از متغیرها تجزیه و تحلیل می‌کند. ارزیابی و برآورد تهدیدها و فرصت‌های ناشی از نظام بین‌الملل آنارشیستیک. در این محور، اولاً، چگونگی برآورد و ارزیابی تهدیدها و فرصت‌ها از سوی کشورها یا به عبارت دقیق‌تر تصمیم‌گیرندگان و نهادهای اصلی که از طرف آن‌ها اقدام می‌کنند بررسی می‌شود؛ ثانیاً، بازیگران تعیین‌کننده و اصلی در درون دولت که تهدیدها و فرصت‌های بین‌المللی را ارزیابی و برآورد می‌کنند، شناسایی می‌گردند (Taliaferro, et al, 2009, p. 31)؛ ثالثاً، چگونگی حل‌وفصل اختلافات درون کشورها در مورد ماهیت تهدیدهای بین‌المللی و راه‌حل‌های مناسب و مقتضی برای مقابله با آن‌ها توضیح داده می‌شود (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۹۰).

به‌طور کلی مهم‌ترین محورهای نظریه رئالیسم نوکلاسیک که به تحلیل موضوع پژوهش حاضر یعنی تحلیل الگوی رقابت و همکاری ایران و افغانستان در دو دوره سیاسی وحدت ملی و طالبان کمک می‌کند به شرح ذیل است:

الف) منافع ملی و سیاست‌های خارجی: در رئالیسم نوکلاسیک، منافع ملی به‌عنوان محرک اصلی سیاست‌های خارجی کشورها شناخته می‌شود. کشورها برای تأمین منافع ملی خود به دنبال همکاری یا تضاد با دیگر کشورها هستند. روابط دوجانبه معمولاً بر اساس چگونگی تأمین منافع مشترک یا تضاد منافع شکل می‌گیرد؛

ب) عوامل داخلی و تأثیرات داخلی: برخلاف رئالیسم کلاسیک که به‌طور عمده بر عوامل خارجی تمرکز دارد، رئالیسم نوکلاسیک به تأثیر عوامل داخلی، مانند ساختارهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بر سیاست خارجی و روابط دوجانبه توجه می‌کند. این نظریه معتقد است که تصمیم‌گیری‌های خارجی کشورها تحت تأثیر شرایط داخلی و منافع گروه‌های مختلف داخل کشور قرار دارد. این نظریه برای بررسی و تجزیه و تحلیل ساده‌تر حقایق و استانداردهای علمی، مدلی صریح و روشن ارائه می‌دهد. در مجموع، واقع‌گرایی نوکلاسیک باعث ایجاد سازشی معتبر بین نیاز به دقت نظری و پذیرش جنبه‌های درهم‌پیچیده گزینه‌های سیاست خارجی، با نظر داشتن عوامل ساختاری در کنار عوامل داخلی می‌شود. به این دلیل، شاید بتوان ادعا نمود که واقع‌گرایی نوکلاسیک نظریه منسجم و سازگارتری در تحلیل سیاست خارجی کشورها از جمله ایالت متحده ارائه می‌دهد (افشار و برزگر، ۱۳۹۶، ص. ۵۱).

ج) تأثیر تاریخ و فرهنگ: این اصول و گزاره‌ها به تحلیل روابط دوجانبه ایران و افغانستان در چهارچوب نظری رئالیسم نوکلاسیک کمک می‌کنند و بر اهمیت قدرت، منافع ملی و تأثیر عوامل داخلی و تاریخی در روابط دو کشور تأکید می‌کنند (Elman, 2007). این نظریه به‌طور ویژه بر تعامل بین فشارهای بین‌المللی و متغیرهای داخلی در شکل‌دهی به سیاست خارجی تأکید دارد و برای تبیین روابط ایران و افغانستان در دوره‌های طالبان و دولت وحدت ملی، می‌تواند به‌خوبی توضیح دهد که این دو بازیگر چگونه در مقابل هم کنشگری کرده‌اند.

۳. متغیرهای دوجانبه و فراملی تأثیرگذار بر الگوی رقابت و همکاری

ایران و افغانستان

دولت‌ها الگوهای رفتاری و راهبردهای امنیتی خود را متأثر از متغیرهای ملی، بین‌المللی و ذهنیت نخبگان سیاسی تنظیم می‌کنند؛ در واقع تحولات منطقه‌ای از سطوح ملی و بین‌المللی تأثیر می‌پذیرد و آنچه از آن تحت عنوان الگوهای تعارض و همکاری یا دوستی و دشمنی، به‌عنوان متغیری مؤثر در مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای، یاد می‌شود خود متأثر از سطوح ملی و بین‌المللی است؛ هم‌سویی یا ناهم‌سویی دولت-ملت‌ها، زمینه‌های اجتماعی و گذشته تاریخی ملت‌ها، منافع و سیاست قدرت‌های بزرگ در کنار ذهنیت نخبگان و رهبران سیاسی از جمله عوامل مؤثر در شکل‌گیری و تحول الگوهای تعامل و منازعه منطقه‌ای هستند. در کنار این موضوعات عوامل ذهنی و ادراکی رهبران نیز در حل و فصل یا تداوم منازعات مؤثر است (متقی و معینی، ۱۴۰۲، ص. ۷۶). برای تحلیل الگوی رقابت ایران و افغانستان در سطح دو جانبه و چندجانبه، می‌توان به بررسی چندین جنبه کلیدی پرداخت. این الگوها شامل عوامل تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی هستند که بر روابط دو کشور تأثیر می‌گذارند.

۳-۱. سیاست‌های داخلی و خارجی مبتنی بر تغییر نظام سیاسی

سیاست‌های داخلی و خارجی ایران و افغانستان طی دوره تاریخی گذشته بر الگوی رقابت آن‌ها تأثیر می‌گذارد. برای مثال در دوره صفویه و گورکانی روابط دو کشور بر اساس پیوندهای فرهنگی و مذهبی شکل گرفت و همکاری‌های گسترده‌ای در زمینه‌های فرهنگی و اقتصادی وجود داشت. در دوره قاجار و استعمار انگلیس، دخالت انگلیس در امور افغانستان و رقابت بر سر نفوذ در منطقه، روابط ایران و

افغانستان را تحت تأثیر قرار داد تا جایی که در زمان قاجار، ایران و انگلستان را به جنگ نزدیک کرد. در دوره معاصر و پس از استقلال افغانستان، روابط دو کشور تحت تأثیر جنگ سرد، تحولات داخلی افغانستان و دخالت قدرتهای خارجی به خصوص مداخله آمریکا و ناتو قرار گرفت. در شرایط کنونی نیز ایران به دنبال تثبیت نفوذ خود در منطقه است، در حالی که افغانستان به دنبال جذب حمایت‌های بین‌المللی برای بازسازی و توسعه خود است.

علاوه بر موارد فوق، تغییر نظام سیاسی پرچالش و مستمر در افغانستان، وجود اختلافات مرزی و مسائل مربوط به آب‌های مشترک و همچنین فشار طالبان به اقلیت‌های شیعه در افغانستان می‌تواند به‌عنوان یک عامل اختلاف‌برانگیز در برخی مواقع مطرح شود.

۲-۳. تأثیر ژئوپلیتیک، اشتراکات تاریخی و فرهنگی

ایران و افغانستان دارای تاریخ و فرهنگ مشترکی هستند که به قرن‌ها پیش بازمی‌گردد. این اشتراکات فرهنگی و زبانی می‌تواند به‌عنوان پایه‌ای برای همکاری یا رقابت در زمینه‌های مختلف مورد استفاده قرار گیرد. به عبارتی دیگر، اشتراکات فرهنگی و تاریخی، زمینه‌ساز همکاری‌های فرهنگی بین دو کشور شده است. خاطرات تاریخی تلخ و شیرین، بر نگرش مردم دو کشور نسبت به یکدیگر تأثیرگذار است.

علاوه بر این، جغرافیا و مرزهای مشترک ایران و افغانستان و موقعیت جغرافیایی هر دو کشور، این دو را به هم نزدیک می‌کند. ایران با داشتن مرز مشترک با افغانستان و موقعیت استراتژیک خود به‌عنوان یک گذرگاه مهم برای دسترسی افغانستان به بازارهای جهانی، توانسته است نقش کلیدی در تجارت و ترانزیت کالاها ایفا کند. بندر چابهار ایران به‌عنوان یک نقطه اتصال برای صادرات افغانستان به سایر نقاط جهان، به‌ویژه به هند و دیگر کشورها، اهمیت یافته است؛ اما در عین حال، موقعیت جغرافیایی مشترک دو کشور و مشکلات امنیتی در مرزها به‌ویژه در مناطق غربی افغانستان، تأثیر زیادی بر روابط امنیتی و همکاری‌های اقتصادی داشته است. این مسائل شامل فعالیت‌های گروه‌های تروریستی و قاچاق مواد مخدر می‌شود که نیازمند همکاری‌های امنیتی نزدیک بین دو کشور است. تغییر مسیر رودخانه‌ها، آلودگی منابع آب رودخانه‌ها و کنترل منابع آب بالادست کشور افغانستان علیه

جمهوری اسلامی ایران از جمله مهم‌ترین عوامل هیدروپلیتیکی تنش‌زا در روابط ایران و افغانستان است (اخباری و همکاران، ۱۳۹۹، ص. ۲۱۳).

۳-۳. تأثیر مداخله قدرت‌های بزرگ و بازیگران منطقه‌ای

از زمان انقلاب اسلامی ۱۹۷۹، سیاست خارجی ایران به‌طور قابل ملاحظه‌ای ضد غرب و به‌ویژه ضد آمریکا بوده است. این انقلاب به‌طور کلی مسیر سیاست خارجی ایران را تغییر داد و این کشور را از یک متحد نزدیک آمریکا به یک دشمن سرسخت آن تبدیل کرد. روابط ایران با روسیه و چین نیز به‌عنوان بخشی از استراتژی مقابله با فشارهای غرب، بهبود یافته است. ایران به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای، تلاش کرده است تا با استفاده از نفوذ خود در کشورهای همسایه و با ایجاد اتحادهای استراتژیک (مانند روابط با روسیه و چین)، توازن قدرت در برابر نفوذ آمریکا و متحدانش ایجاد کند. سیاست ایران در برابر قدرت‌های بزرگ، به‌طور کلی مبتنی بر حفظ استقلال و مقاومت در برابر فشارهای خارجی بوده است.

اما افغانستان همواره تحت تأثیر قدرت‌های بزرگ قرار داشته است. در طول جنگ سرد، این کشور به صحنه جنگ نیابتی بین شوروی و آمریکا تبدیل شد. پس از حمله شوروی به افغانستان در سال ۱۹۷۹ و سپس حمله آمریکا در سال ۲۰۰۱، روابط افغانستان با این دو قدرت بزرگ به‌شدت متأثر شد. برخلاف ایران، افغانستان تا حد زیادی به کمک‌های نظامی و مالی آمریکا و ناتو وابسته بوده است. افغانستان به دلیل موقعیت جغرافیایی و وضعیت داخلی ناپایدار خود، به‌طور مداوم تحت فشار قدرت‌های بزرگ و منطقه‌ای قرار داشته است. برخلاف ایران، افغانستان کمتر توانایی کنترل سرنوشت خود در برابر قدرت‌های بزرگ را داشته و بیشتر به‌عنوان یک کشور وابسته به تصمیمات این قدرت‌ها عمل کرده است (Akbarzadeh, 2014, p. 72).

دخالت قدرت‌های بزرگ در افغانستان، از جمله ایالات متحده، روسیه و پاکستان، بر روابط ایران و افغانستان تأثیرگذار بوده است. رقابت این قدرت‌ها در منطقه، منجر به پیچیده‌تر شدن روابط بین ایران و افغانستان شده است. تغییرات نظام بین‌الملل از جمله ظهور و سقوط ایدئولوژی‌ها و بلوک‌های قدرت همچنین تحولات منطقه‌ای مانند ظهور و سقوط امپراتوری‌ها، جنگ‌های منطقه‌ای و تغییرات در توازن قوا، ظهور گروه‌های تروریستی، بحران‌های سیاسی و تغییرات ژئوپلیتیکی بر روابط دو کشور تأثیرگذار است.

دخالتهای بزرگ در افغانستان، رقابتها و تعارضهای منطقه‌ای بین افغانستان، ایران، پاکستان و عربستان سعودی را تشدید کرده است. به عبارتی دیگر، دخالت قدرتهای بزرگ در افغانستان با بهره‌گیری از تفاوت مذهبی در ساخت حاکمیت کشورها و برساختن تعارض جدی میان همسایگان افغانستان، زمینه رقابت همراه با تعارض جدی میان کشورهای این منطقه را برای اثرگذاری یا بهره‌برداری از فضای داخلی این کشور موجب شده است. جدی‌ترین شکل رقابت‌های خصومت‌آمیز را می‌توان با استناد به حملات تروریستی از سوی گروه‌های پشتیبانی شده از سوی عربستان علیه پاکستان و ایران در سه دهه گذشته توضیح داد. علاوه بر این، شکل رقابت و تعارض میان کشورهای همسایه و بازیگران مؤثر در فضای سیاسی افغانستان، زمینه پیچیدگی مناسبات همکاری‌جویانه در این منطقه را تحت تأثیر قرار داده است (Kucecz, 2013).

رقابت بین قدرتهای بزرگ و منطقه‌ای در افغانستان، بر روابط ایران و افغانستان تأثیر غیرقابل انکاری داشته و منجر به تشدید رقابت بین این دو کشور شده است. این متغیر با توجه به میزان تعارضات سیاسی، ژئوپلیتیکی، طبیعی، قومی-مذهبی و زبانی و همچنین محدود شدن توسعه همکاری‌های اقتصادی بخش دولتی و خصوصی دو طرف شده است. به این مسائل، باید اثرگذاری منفی این مسئله بر حل مسئله مهاجرین و پناهجویان افغانستانی بر روابط دو کشور را افزود. این امر روابط ایران و افغانستان را دچار نوسانات سیاسی کرده است به شکلی که می‌توان این عامل را یکی از مهم‌ترین عوامل پیچیدگی و ناپایداری دو کشور توصیف کرد.

۴. ماهیت الگوی رقابت و همکاری ایران و افغانستان در سه دهه گذشته

با توجه به عوامل فوق، می‌توان نتیجه گرفت که ماهیت الگوی رقابت میان ایران و افغانستان در سه دهه گذشته در سطح دو جانبه و چندجانبه بر اساس ترکیبی از عوامل تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی قابل تحلیل است. توجه به این جنبه‌ها می‌تواند به درک بهتر پویایی‌های روابط بین این دو کشور کمک کند و صورت‌بندی جدیدی از الگوی رقابت و همکاری این دو کشور ارائه دهد.

❖ پیچیدگی: روابط ایران و افغانستان بسیار پیچیده است و تحت تأثیر

عوامل متعدد داخلی و خارجی قرار دارد؛ زیرا رقابت بر سر نفوذ منطقه‌ای،

حمایت از گروه‌های مختلف و اختلافات مرزی از جمله عوامل ایجاد

رقابت بین دو کشور است؛

- ❖ دینامیکی: این روابط در طول زمان تغییر می‌کند و تحت تأثیر تحولات داخلی و بین‌المللی قرار می‌گیرد؛ زیرا این روابط به دلیل تغییرات سریع در محیط داخلی و بین‌المللی، از پویایی و ناپایداری بالایی برخوردار است؛
- ❖ چندوجهی: روابط دو کشور در حوزه‌های مختلفی مانند سیاسی، اقتصادی، امنیتی و فرهنگی در جریان است؛ زیرا دو کشور در حوزه‌های مختلفی مانند مبارزه با تروریسم، تجارت، انرژی، فرهنگ و مسائل انسانی همکاری می‌کنند. اشتراکات فرهنگی، مذهبی و تاریخی زمینه مناسبی برای همکاری‌های دو جانبه فراهم کرده است.

شکل ۱: ماهیت الگوی همکاری و رقابت ایران و افغانستان در سه دهه گذشته

منبع: نویسندگان

الگوی روابط ایران و افغانستان، الگویی است که در آن همکاری و رقابت به‌طور هم‌زمان وجود دارد. همچنین، باید توجه داشت که این الگو در طول زمان و تحت تأثیر تحولات داخلی و بین‌المللی تغییر می‌کند.

۵. تحلیل مقایسه‌ای الگوهای رفتاری ایران و افغانستان

الگوی همکاری و رقابت ایران و افغانستان در دو دوره طالبان و دولت وحدت ملی تفاوت‌های قابل توجهی دارد که این تفاوت‌ها را با اتکا به ماهیت کلی الگوی رقابت و همکاری ارائه شده در بخش فوق، به تفکیک طرح بحث خواهیم کرد.

۵-۱. الگوی رقابت و همکاری ایران و افغانستان در دوره اول و دوم طالبان

الف. متغیرهای مؤثر در سطح داخلی

در دوره اول حاکمیت طالبان (۱۹۹۶-۲۰۰۱)، روابط ایران و طالبان به شدت متشنج بود. ایران از ائتلاف شمال و دولت برهان‌الدین ربانی حمایت می‌کرد و با طالبان در جنگ بود. یکی از وقایع مهم در این دوره قتل دیپلمات‌های ایرانی در مزار شریف در سال ۱۹۹۸ بود که به تنش‌های شدید دیپلماتیک انجامید. ایران به دنبال حفظ منافع امنیتی و حفظ تمامیت ارضی خود در برابر تهدیدات طالبان و گروه‌های افراطی است. طالبان به‌عنوان یک بازیگر غیرقابل پیش‌بینی و خطرناک در نزدیکی مرزهای ایران تلقی می‌شود. ایران در این دوره به دنبال مدیریت بحران، تقویت امنیت مرزی و جلوگیری از نفوذ افراط‌گرایی بود. همچنین رقابت قدرت‌های منطقه‌ای مانند پاکستان و عربستان سعودی که از طالبان حمایت می‌کردند، ایران را به مقابله و مقاومت در برابر نفوذ طالبان سوق داد.

طالبان و گروه‌های وابسته به آن تهدیدات امنیتی جدی برای ایران در مرزهای شرقی ایجاد کردند. مسائل مربوط به تروریسم، قاچاق مواد مخدر و تحرکات گروه‌های تندروی سنی مانند داعش از جمله نگرانی‌های اصلی ایران بودند. ایران تلاش می‌کند از طریق دیپلماسی با طالبان این تهدیدات را کاهش دهد، هرچند هنوز نگرانی‌هایی در خصوص تروریسم و افراط‌گرایی در مناطق مرزی وجود دارد (شفیعی، ۱۴۰۲، ص. ۳۸).

در دوره اول طالبان (۱۹۹۶-۲۰۰۱) با استفاده از خشونت و تروریسم کنترل افغانستان را به دست گرفتند. ایران به دلیل اختلافات ایدئولوژیک و مذهبی با طالبان، روابط سردی با این گروه داشت. طالبان به شدت ضد شیعه بودند و این موضوع باعث نگرانی ایران شد. همچنین، طالبان به گروه‌های تروریستی مانند القاعده پناه دادند که تهدیدی برای امنیت منطقه‌ای محسوب می‌شد. با این حال، نگرانی‌های امنیتی و حقوق بشری همچنان بر روابط دو کشور سایه افکنده است.

ایدئولوژی جمهوری اسلامی ایران که بر حمایت از شیعیان و مقابله با گروه‌های تندروی سنی متمرکز است، نقش مهمی در سیاست ایران نسبت به طالبان داشته است. در هر دو دوره، مسئله هزاره‌های شیعه افغانستان و حفاظت از حقوق آن‌ها برای ایران مهم بود. ایران با چالش‌های اقتصادی و امنیتی داخلی مواجه بوده است که بر سیاست خارجی آن نسبت به طالبان تأثیر گذاشته است. مسئله مواد مخدر، قاچاق انسان و بحران پناهجویان از دغدغه‌های اصلی ایران بوده است. ایران با

استفاده از سیاست‌های ترکیبی دیپلماسی و امنیتی، تلاش کرده است این تهدیدات را کاهش دهد.

ایران پس از بازگشت طالبان در سال ۲۰۲۱ سعی کرده با نگاهی واقع‌گرایانه‌تر و مبتنی بر حفظ منافع ملی، با طالبان تعامل کند، هرچند که هنوز از به رسمیت شناختن رسمی افغانستان خودداری شده است. به عبارتی دیگر، پس از بازگشت طالبان در سال ۲۰۲۱، ایران تلاش کرد روابط خود را با طالبان به شکلی سازگارتر با وضعیت جدید منطقه تنظیم کند. اگرچه ایران هنوز به‌طور رسمی طالبان را به‌عنوان حکومت قانونی افغانستان به رسمیت نشناخته است، اما از کانال‌های دیپلماتیک برای مدیریت اوضاع استفاده می‌کند. ایران تمایل دارد تا در چهارچوب منافی همچون امنیت مرزی و کنترل تروریسم، روابط خود را با طالبان حفظ کند. ایران در دوره دوم طالبان یعنی ۲۰۲۱ تاکنون تلاش کرده است تا با طالبان روابط دیپلماتیک برقرار کند و از طریق مذاکرات به مسائل مرزی و حقاب هیرمند بپردازد.

طالبان به دلیل دیدگاه‌های سخت‌گیرانه نسبت به اسلام و اقلیت‌ها، روابط فرهنگی و اجتماعی با ایران را بسیار محدود کرد. طالبان به اقلیت‌های شیعه به‌ویژه هزاره‌ها فشار می‌آورد و این موضوع نارضایتی ایران را به دنبال داشته است. علاوه بر این تهران نگران وضعیت پناهندگان افغانستانی، به‌ویژه با افزایش موج پناهندگی پس از بازگشت طالبان به قدرت است. با این حال، با افزایش نفوذ طالبان و تسلط آن‌ها بر مناطق بیشتری از افغانستان، ایران تعاملات خود با این گروه را به‌طور محتاطانه ادامه داد. هدف ایران از این تعاملات جلوگیری از به خطر افتادن منافع ملی خود در افغانستان بود. ایران در این دوره به تعامل با طالبان به‌عنوان یک بازیگر مهم در آینده افغانستان پرداخت، اما همچنان نگرانی‌هایی نسبت به افراط‌گرایی مذهبی و تأثیرات آن بر مناطق مرزی خود داشت (شفیعی، ۱۴۰۲، صص. ۴۷-۴۹).

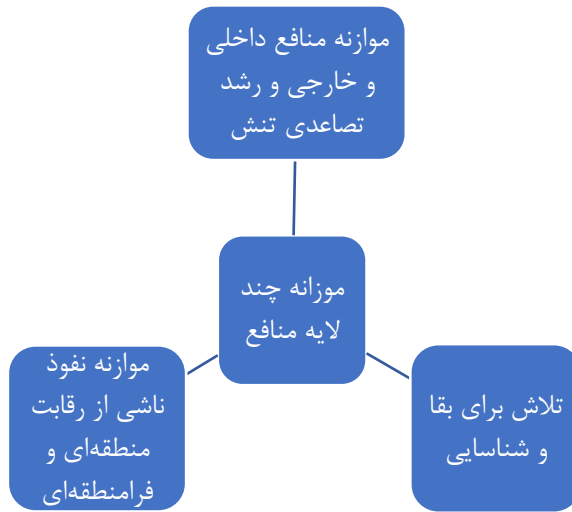
روابط اقتصادی ایران و افغانستان در دوره اخیر نیز تحت حاکمیت طالبان کمتر توسعه یافته و بیشتر غیررسمی است. پس از سقوط دولت قبلی افغانستان و روی کار آمدن طالبان، مشکلات مالی و نبود زیرساخت‌های بانکی مناسب باعث ایجاد مشکلاتی در مبادلات تجاری شد. به دلیل تحریم‌های بین‌المللی علیه طالبان، افغانستان به‌سختی می‌تواند از طریق سیستم‌های بانکی رسمی با جهان تجارت کند. این موضوع باعث شده است که بسیاری از مبادلات تجاری ایران و افغانستان به‌صورت نقدی یا از طریق شبکه‌های غیررسمی انجام شود. با این حال، پس از بازگشت طالبان به قدرت، صادرات ایران به افغانستان در بسیاری از حوزه‌ها مانند

مواد غذایی، مصالح ساختمانی، سوخت و محصولات مصرفی ادامه یافت. بر اساس گزارش‌ها، ایران یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان کالا به افغانستان است. بنا به گزارش رسمی بانک مرکزی ایران، در سال ۲۰۲۲، ارزش صادرات ایران به افغانستان حدود ۱/۸ تا ۲ میلیارد دلار بوده است. کالاهای اصلی صادراتی ایران شامل سوخت (به‌ویژه گازوئیل و بنزین)، سیمان، محصولات کشاورزی و غذایی، مواد پلاستیکی و مصالح ساختمانی می‌شوند.

ب. متغیرهای مؤثر در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی

در هر دو دوره حاکمیت طالبان، فشارهای بین‌المللی و منطقه‌ای بر ایران برای مقابله با طالبان و گروه‌های افراطی نقش مهمی ایفا کرده‌اند. ایران همواره نگران حضور گروه‌های سنی تندرو مانند طالبان و حمایت‌های منطقه‌ای از این گروه (به‌ویژه توسط پاکستان و عربستان سعودی) بوده است. در سطح بین‌المللی، طالبان از سوی جامعه جهانی، به‌ویژه در دوره دوم، به‌عنوان یک تهدید منطقه‌ای و منبع افراط‌گرایی دیده می‌شود. با وجود فشارهای بین‌المللی برای عدم به رسمیت شناختن طالبان، ایران مجبور بود به واقعیت‌های ژئوپلیتیکی توجه کند. در سطح منطقه‌ای نیز حضور طالبان باعث تشدید رقابت منطقه‌ای بین ایران و قدرت‌های سنی‌محور مانند عربستان و پاکستان شد. ایران در دوره اول با حمایت از نیروهای شیعه و ائتلاف شمال به دنبال کاهش نفوذ طالبان بود و در دوره دوم، با توجه به تغییر شرایط منطقه‌ای و بین‌المللی، سعی کرد از رویکرد عمل‌گرایانه‌تری استفاده کند (کریمی و همکاران، ۱۴۰۲، ص. ۹۵).

به‌طور کلی، در دوره طالبان، الگوی روابط بیشتر به سمت مدیریت بحران و رقابت برای کنترل تهدیدات امنیتی متمایل است. در حالی که در دوره دولت وحدت ملی، همکاری‌ها بیشتر ساختارمند و متمرکز بر روابط اقتصادی و فرهنگی بود. واقع‌گرایی نوکلاسیک توضیح می‌دهد که چگونه ایران در هر دو دوره، بر اساس فشارهای بین‌المللی و منطقه‌ای و همچنین متغیرهای داخلی، سیاست خارجی خود را در قبال افغانستان تنظیم کرده است. در دوره طالبان، ایران بیشتر با تهدیدات امنیتی از سوی این گروه و حمایت‌های منطقه‌ای آن مواجه بود و به همین دلیل سیاستی مبتنی بر مدیریت تهدیدات امنیتی اتخاذ کرد. این رویکرد به دلیل عوامل داخلی (مثل دغدغه‌های ایدئولوژیک و هویت مذهبی) و برداشت نخبگان از طالبان به‌عنوان یک تهدید مستقیم، تقویت شد.

شکل ۲: الگوی رقابت ایران و افغانستان در دوره اول و دوم طالبان

منبع: نویسندگان

۲-۵. الگوی رقابت و همکاری ایران و افغانستان در دوره وحدت ملی

این دوره خود به دو دوره متفاوت اما نه با تفاوتی بنیادین قابل تقسیم‌بندی است. دوره اول که از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۴ آغاز می‌شود، دوره حضور حداکثری آمریکا و هم‌پیمانانش در افغانستان است که جمهوری اسلامی ایران در این دوره با نگاه امنیتی به تحولات و هرگونه روابط با افغانستان نگاه می‌کرد. دوره ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۱ دوره حضور حداقلی آمریکا در افغانستان است و جمهوری اسلامی ایران در این دوره نگاهی همکاری محورتر با افغانستان داشته است.

الف. متغیرهای مؤثر در سطح داخلی

در این دوره، روابط ایران و افغانستان به‌طور رسمی و ساختاری‌تر شد. دولت وحدت ملی به‌دلیل گرایش به غرب و همکاری با آمریکا در جنگ علیه طالبان، روابط پیچیده‌ای با ایران داشت. ایران نیز در این دوره با توجه به نیازهای سیاسی و اقتصادی، از افغانستان در عرصه‌های مختلف حمایت می‌کرد و در عین حال نگران حضور طولانی‌مدت نیروهای ناتو در افغانستان بود. ایران تلاش کرد همکاری‌های اقتصادی و فرهنگی خود با افغانستان را افزایش دهد. نتیجه این تلاش افزایش تعاملات فرهنگی بین ایران و افغانستان به نسبت دوره‌های گذشته بود. ایران در

زمینه‌های آموزشی و فرهنگی در افغانستان فعال بود و تلاش کرد تا با استفاده از دیپلماسی فرهنگی، نفوذ خود را در این کشور افزایش دهد. همچنین، مسئله مهاجران افغان در ایران در این دوره مورد توجه بیشتری قرار گرفت و همکاری‌هایی برای مدیریت بهتر این جمعیت صورت گرفت.

پس از سقوط طالبان و ورود آمریکا به افغانستان، ایران با توجه به منافع امنیتی و سیاسی خود، رویکرد همکاری با دولت جدید افغانستان و حمایت از بازسازی کشور را در پیش گرفت. ایران در این دوره به کمک‌های مالی و فنی در بخش‌های مختلف مانند زیرساخت‌ها، آموزش، بهداشت و انرژی پرداخت. همچنین همکاری‌های امنیتی بین دو کشور برای مقابله با تهدیدهای مشترک همچون تروریسم، مواد مخدر و مهاجرت غیرقانونی صورت گرفت. تهران به حمایت از دولت حامد کرزی، رئیس‌جمهور افغانستان، پرداخت و سیاست خارجی خود را بر اساس ثبات در افغانستان و کاهش نفوذ ایالات متحده در منطقه تنظیم کرد.

پس از خروج بخشی از نیروهای آمریکایی از افغانستان در سال ۲۰۱۴ و انتقال مسئولیت‌های امنیتی به دولت افغانستان، تعاملات ایران با افغانستان و گروه‌های غیردولتی مانند طالبان دچار تغییراتی شد. ایران از یک‌سو به حمایت از دولت رسمی افغانستان ادامه داد و از سوی دیگر، به‌صورت غیررسمی شروع به برقراری ارتباطات با گروه طالبان کرد. این سیاست دوگانه برای حفظ منافع ایران در هر سناریویی از آینده افغانستان طراحی شده بود. نگرانی‌های ایران نسبت به امنیت مرزهای مشترک، قاچاق مواد مخدر و رشد افراط‌گرایی مذهبی در افغانستان از دلایل این تغییر رویکرد بود (شفیعی، ۱۴۰۲).

همچنین در این دوره، دولت وحدت ملی به رهبری اشرف غنی و عبدالله عبدالله تلاش کرد روابط بهتری با همسایگان از جمله ایران برقرار کند. ایران و افغانستان در این دوره همکاری‌های اقتصادی و تجاری خود را گسترش دادند. در دوره دولت وحدت ملی افغانستان (۲۰۱۴-۲۰۲۱)، روابط اقتصادی و تجاری ایران و افغانستان به شکل قابل توجهی گسترش یافت. این دوره که با ریاست جمهوری اشرف غنی و عبدالله عبدالله به‌عنوان رئیس‌اجرائی آغاز شد، به دلیل ثبات نسبی سیاسی و اقتصادی در افغانستان، زمینه‌های بیشتری برای همکاری‌های اقتصادی میان دو کشور فراهم آورد. ایران و افغانستان تلاش کردند تا روابط تجاری خود را از طریق پروژه‌های زیربنایی و تقویت ترانزیت توسعه دهند. در دوره دولت وحدت ملی، حجم تجارت بین ایران و افغانستان رشد قابل توجهی داشت و در سال ۲۰۲۰، حجم کل

تجارت بین دو کشور حدود ۲/۵ میلیارد دلار برآورد شد. به‌طور کلی در این دوره ایران یکی از بزرگ‌ترین شرکای تجاری افغانستان در این دوره بود و بخش عمده‌ای از نیازهای وارداتی افغانستان از ایران تأمین می‌شد.

اما با توجه به تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران، همکاری اقتصادی با افغانستان یکی از راه‌های ایران برای جبران مشکلات اقتصادی و تأمین بازارهای جدید بود. ایران پروژه‌های زیرساختی مشترکی را مانند راه‌آهن خواف-هرات پیش برد تا نفوذ اقتصادی خود را تقویت کند. در این دوره، ایران تلاش کرد از طریق ایجاد روابط اقتصادی پایدار با دولت افغانستان، به بهبود ثبات داخلی و کاهش فشارهای اقتصادی ناشی از تحریم‌ها بپردازد. در این دوره، برداشت نخبگان ایران از افغانستان به‌عنوان کشوری که هم تهدیدات امنیتی (تروریسم، افراط‌گرایی) و هم فرصت‌های اقتصادی (بازار تجاری و انرژی) برای ایران ایجاد می‌کند، بر سیاست خارجی تأثیرگذار بود. این برداشت‌ها باعث شد ایران به دنبال تقویت همکاری‌های اقتصادی و فرهنگی با دولت وحدت ملی باشد.

ب. متغیرهای مؤثر در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی

در این دوره، حضور نیروهای ناتو و ایالات متحده در افغانستان و نقش آن‌ها در حمایت از دولت وحدت ملی، به‌طور مستقیم سیاست‌های منطقه‌ای و بین‌المللی ایران را تحت تأثیر قرار داد. ایران از حضور طولانی‌مدت نیروهای آمریکایی در مرزهای خود ناراضی بود و تلاش می‌کرد نفوذ خود را در افغانستان از طریق ابزارهای نرم و اقتصادی گسترش دهد. در این دوره، توزیع قدرت جهانی و نقش بازیگران فرامنطقه‌ای (مانند آمریکا) تعیین‌کننده سیاست خارجی ایران بود. ایران به دلیل رقابت با آمریکا در خاورمیانه، از نفوذ مستقیم آمریکا در افغانستان احساس تهدید می‌کرد. ایران تلاش کرد تا از طریق توسعه روابط اقتصادی و فرهنگی با دولت وحدت ملی، نفوذ خود را در افغانستان گسترش دهد و در عین حال از رقابت‌های منطقه‌ای با پاکستان و کشورهای عربی بهره‌برداری کند (Barzegar, 2008, p. 52).

همکاری‌های امنیتی بین ایران و افغانستان در دوره وحدت ملی افزایش یافت. ایران و افغانستان با همکاری در مبارزه با تروریسم و قاچاق مواد مخدر سعی کردند امنیت مرزی را تقویت کنند. همچنین، ایران در حمایت از برخی گروه‌های شبه‌نظامی شیعه (مانند فاطمیون) فعال بود که تأثیرات سیاسی و امنیتی خود را در افغانستان و منطقه داشت. در این دوره روابط اقتصادی بین ایران و افغانستان افزایش

چشم‌گیری داشت. پروژه‌های زیرساختی مشترک مانند راه‌آهن هرات-خواف و همکاری‌های تجاری در بخش انرژی و حمل‌ونقل نمونه‌های از همکاری‌های اقتصادی بین دو کشور بودند. افغانستان در این دوره به‌عنوان یکی از شرکای مهم تجاری ایران مطرح شد.

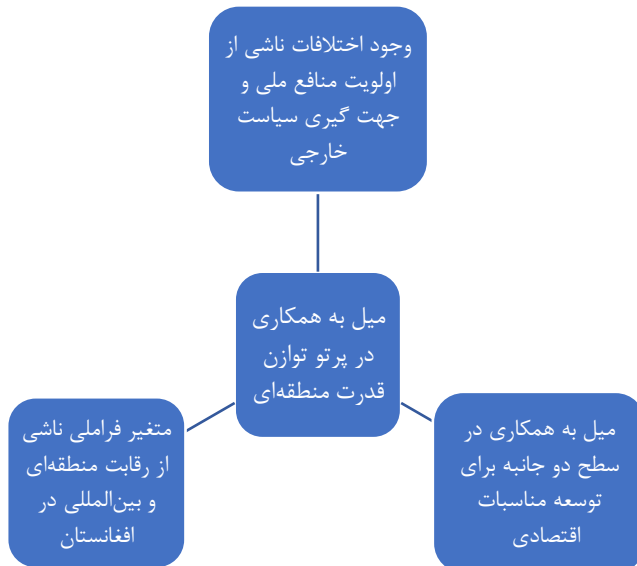
در دوره دولت وحدت ملی، ایران به دنبال استفاده از فرصت‌های اقتصادی و نفوذ نرم فرهنگی در افغانستان بود. فشارهای بین‌المللی (مانند حضور آمریکا) و نیاز به تقویت اقتصاد داخلی نقش مهمی در شکل‌گیری این سیاست داشت. در دوره دولت وحدت ملی افغانستان ۲۰۱۴-۲۰۲۱ الگوی روابط ایران و افغانستان نسبت به دوره طالبان پیچیدگی کمتری داشت و بیشتر بر محور همکاری‌های اقتصادی، امنیتی و فرهنگی استوار بود. این روابط در مقایسه با دوره طالبان کمتر تنش‌آمیز و منظم‌تر بود و به دلیل وجود یک دولت مرکزی نسبتاً باثبات و مورد پذیرش بین‌المللی در افغانستان، چهارچوبی ساختارمندتر داشت.

یکی از محورهای اصلی روابط ایران و افغانستان در دوره دولت وحدت ملی، اقتصاد بود. افغانستان به دلیل عدم دسترسی به آب‌های آزاد، به‌شدت به ایران برای واردات کالاهای اساسی و دسترسی به بنادر ایرانی (مانند بندر چابهار) وابسته بود. پروژه‌های زیرساختی ایران در این دوره سرمایه‌گذاری‌های مهمی در زیرساخت‌های افغانستان انجام داد، از جمله پروژه‌های مهمی مانند راه‌آهن خواف-هرات که به تسهیل تجارت بین دو کشور کمک کرد. علاوه بر این، افغانستان به‌عنوان بازاری برای کالاهای ایرانی و همچنین به‌عنوان مسیری برای صادرات انرژی ایران اهمیت داشت. ایران تلاش کرد از این همکاری‌ها به‌عنوان اهرمی برای گسترش نفوذ اقتصادی خود در منطقه استفاده کند.

در دوره دولت وحدت ملی، مسائل امنیتی نیز محور اصلی روابط بود. دو کشور در مبارزه با تروریسم، قاچاق مواد مخدر و تأمین امنیت مرزی همکاری‌هایی داشتند. ایران نگران فعالیت گروه‌های تروریستی مانند داعش در افغانستان و تهدیدات امنیتی ناشی از قاچاق مواد مخدر بود. مبارزه با تروریسم ایران و دولت وحدت ملی در تلاش برای جلوگیری از نفوذ گروه‌های افراطی و تروریستی در مرزهای مشترک بودند. هرچند که در این زمینه تفاوت‌هایی در اولویت‌ها وجود داشت. برای مثال، ایران بیشتر نگران داعش و گروه‌های تندرو سنی بود، در حالی که دولت وحدت ملی با طالبان هم درگیر بود.

روابط فرهنگی و اجتماعی بین ایران و افغانستان در این دوره تقویت شد. ایران با بهره‌گیری از اشتراکات زبانی، مذهبی و فرهنگی، تلاش کرد نفوذ فرهنگی خود را در افغانستان گسترش دهد. ایران از طریق دانشگاه‌ها، مؤسسات آموزشی و فرهنگی و رسانه‌ها در تقویت زبان فارسی و فرهنگ ایرانی در افغانستان نقش داشت. علاوه بر این، مسئله مهاجران افغان در ایران هم یکی از محورهای مهم روابط اجتماعی بین دو کشور بود. ایران تلاش کرد تا از مسئله مهاجران به‌عنوان ابزاری برای افزایش همکاری‌های دوجانبه بهره‌برداری کند.

در دوره دولت وحدت ملی، روابط ایران و افغانستان در چهارچوب‌های بین‌المللی و منطقه‌ای مانند سازمان‌های همکاری منطقه‌ای، توافقات تجاری چندجانبه و حتی همکاری‌های مرزی رسمی انجام می‌شد. نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای به ایران و افغانستان کمک کردند تا همکاری‌های خود را در زمینه‌های اقتصادی و امنیتی ساختارمند کنند. در دوره دولت وحدت ملی، الگوی روابط ایران و افغانستان بیشتر مبتنی بر همکاری‌های اقتصادی، امنیتی و فرهنگی بود و کمتر تنش‌زا و پیچیده بود. این دوره برخلاف دوره طالبان که چندوجهی و پرتنش بود، به دلیل حضور یک دولت مرکزی باثبات و قابل پذیرش، فضایی برای روابط نهادینه‌شده‌تر و همکاری‌های متقابل فراهم کرد.

شکل ۳. الگوی رقابت و همکاری در دوره دولت وحدت ملی ۲۰۰۱-۲۰۲۱

منبع: نویسندگان

نتیجه آنکه در این دوره، ایران و افغانستان تلاش می‌کنند تا با در نظر گرفتن قدرت‌های بزرگ و همسایگان، به تعادل در روابط خود دست یابند. ایران به دنبال حفظ نفوذ خود در افغانستان بود، در حالی که طالبان و دیگر گروه‌ها نیز به دنبال تقویت موقعیت خود در افغانستان بودند. هر دو کشور در تلاش بودند تا منافع ملی خود را در زمینه‌های اقتصادی، امنیتی و سیاسی تأمین کنند. ایران نگران مسائل امنیتی و حضور گروه‌های تروریستی در مرزهای خود بود، در حالی که افغانستان به دنبال پشتیبانی و همکاری برای بازسازی و توسعه بود. از این رو صورت‌بندی این دوره با صورت‌بندی مفهومی میل به همکاری در پرتو توازن قدرت منطقه‌ای به خوبی نشان‌دهنده الگوی رقابت و همکاری موجود در روابط دو کشور با اثرگذاری بازیگران منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای بود. چرا که در حالی که رقابت‌ها به دلیل نگرانی‌های امنیتی و منافع متفاوت ناشی از رقابت منطقه‌ای در افغانستان وجود داشت، همکاری‌ها نیز در زمینه‌های اقتصادی و انسانی با نوساناتی در جریان بود.

۶. تحلیل الگوی رقابت و همکاری ایران و افغانستان در این دوره

دوره دولت وحدت ملی در افغانستان با ریاست جمهوری اشرف غنی و عبدالله عبدالله بر پایه یک موازنه قدرت داخلی شکننده و نیاز به همگرایی ملی شکل گرفت. در این دوره، ایران و افغانستان در فضایی از ثبات نسبی منطقه‌ای و نیازهای مشترک به همکاری‌های اقتصادی و امنیتی عمل کردند. محور سیاست ایران، در این دوره، بیشتر متمرکز بر همکاری اقتصادی، پروژه‌های زیرساختی نظیر بندر چابهار و تلاش برای تثبیت روابط دوستانه با حکومت مرکزی افغانستان بود؛ اما بازگشت طالبان به قدرت، شرایط ژئوپلیتیک منطقه را به شدت تغییر داد. ماهیت ایدئولوژیک طالبان و عدم شفافیت در روابط خارجی آن‌ها، به‌ویژه در تعامل با قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای، سبب شد ایران با وضعیتی چندلایه از منافع و تهدیدات روبه‌رو شود. این دوره با تشدید بحران‌های امنیتی، گسترش فعالیت‌های افراطی و رقابت در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی همراه بوده است. الگوی همکاری در این دوره را می‌توان تحت عنوان «میل به همکاری در پرتو موازنه قدرت منطقه‌ای» تفسیر کرد. ایران و افغانستان در پرتو موازنه قدرت‌های منطقه‌ای، به‌ویژه با حضور آمریکا و ناتو در افغانستان، بر سر مسائلی چون مبارزه با تروریسم، کنترل مرزها، توسعه اقتصادی و پروژه‌های انرژی، به توافقاتی دست یافتند. هرچند اختلافاتی در زمینه مسائل آب و منافع اقتصادی وجود داشت، اما منافع مشترک اقتصادی و امنیتی غالب بود.

همکاری‌های دو کشور در این دوره تحت تأثیر موازنه قدرت میان ایران، آمریکا و بازیگران منطقه‌ای چون پاکستان و هند قرار داشت.

با بازگشت طالبان، الگوی رقابت وارد مرحله‌ای از «تشدید منازعه و تصاعد بحران در پرتو موازنه چندلایه منافع» شد. این دوره تا بدین‌جا با تضادهای شدیدتر ایدئولوژیک و امنیتی همراه است. هرچند ایران تلاش می‌کند از ابزارهای دیپلماسی و تعامل اقتصادی برای حفظ روابط استفاده کند، اما نگرانی‌های امنیتی مانند گسترش افراط‌گرایی، بحران آب و موج‌های پناهجویی چالش‌های زیادی برای ایران ایجاد کرده است. در عین حال، رقابت میان طالبان، گروه‌های مقاومت داخلی و بازیگران بین‌المللی از جمله آمریکا، روسیه و چین، سطح پیچیدگی این موازنه چندلایه را افزایش داده است. در دوره وحدت ملی ایران به دلیل حضور ناتو و آمریکا در افغانستان، بخشی از سیاست‌های خود را بر مبنای تعامل غیرمستقیم با این قدرت‌ها تنظیم کرده بود. سیاست‌های اقتصادی و امنیتی ایران تحت تأثیر رقابت‌های منطقه‌ای با پاکستان و روابط با هند و در نهایت تلاش برای موازنه میان این بازیگران قرار داشت.

با خروج آمریکا و فروپاشی ساختار سیاسی دولت مرکزی افغانستان، ایران با یک خلأ قدرت و ظهور یک نظام تازه با هویت ایدئولوژیک مواجه شد. در این شرایط، سیاست خارجی ایران تحت فشار رقابت با قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی قرار گرفت. بازیگران متعددی مانند چین، روسیه، ترکیه و کشورهای حوزه خلیج فارس، هرکدام به شکلی در تعیین موازنه منافع در افغانستان نقش دارند. ایران با تلاش برای حفظ تعامل اقتصادی و جلوگیری از بروز بحران‌های امنیتی، با این لایه‌های مختلف از رقابت مواجه است. این مقایسه نشان می‌دهد که سیاست خارجی ایران در قبال افغانستان از همکاری‌های اقتصادی و تعاملات منطقه‌ای به سمت مواجهه با یک موازنه چندلایه منافع و منازعات متنوع ایدئولوژیک و امنیتی حرکت کرده است.

نتیجه‌گیری

تحلیل روابط ایران و افغانستان در سه دهه گذشته نشان‌دهنده یک تعامل پویا و چندوجهی است که تحت تأثیر عوامل تاریخی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی قرار گرفته است. این روابط که با همکاری و رقابت هم‌زمان همراه است، واکنشی دقیق به فشارهای داخلی و خارجی متغیر به شمار می‌آید. در دوران نخستین حکومت طالبان (۱۹۹۶-۲۰۰۱)، روابط تحت تأثیر تنش‌های شدید قرار داشت که از نگرانی‌های

ایدئولوژیک و امنیتی ناشی می‌شد. حمایت ایران از ائتلاف شمال و مقاومت در برابر افراط‌گرایی طالبان نشان‌دهنده تلاش‌های ایران برای حفظ مرزها و ثبات منطقه‌ای بود. در مقابل، دوره دولت وحدت ملی (۲۰۱۴-۲۰۲۱) چهارچوبی ساختارمندتر برای همکاری فراهم آورد. همکاری‌های اقتصادی و تبادلات فرهنگی در نتیجه وجود یک دولت مرکزی نسبتاً باثبات در افغانستان شکوفا شد؛ اما بازگشت طالبان به قدرت در سال ۲۰۲۱ شکاف‌های ایدئولوژیک و تهدیدات امنیتی را دوباره به روابط دوجانبه وارد کرد و پیچیدگی‌هایی را به آن افزود. در سطح داخلی، سیاست‌های ایران تحت تأثیر تعهد ایدئولوژیک به حمایت از جوامع شیعی، نگرانی‌های امنیتی از افراط‌گرایی و منافع اقتصادی آن قرار دارد. در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی، ایران در یک چشم‌انداز ژئوپلیتیکی پیچیده با بازیگرانی چون ایالات متحده، ناتو، پاکستان و عربستان سعودی قرار دارد و تلاش می‌کند منافع استراتژیک خود را در برابر فشارهای خارجی متعادل کند.

در دوران دولت وحدت ملی، همکاری‌ها بر پروژه‌های زیربنایی، تجارت و ابتکارات فرهنگی متمرکز بود، زیرا ایران از وابستگی افغانستان به بنادر و بازارهای ایرانی بهره‌برداری می‌کرد. در مقابل، حکومت طالبان منجر به تعاملات محتاطانه‌ای شد که بیشتر تحت تأثیر نگرانی‌ها از افراط‌گرایی، امنیت مرزی و مدیریت پناهندگان قرار گرفت. تبادلات اقتصادی، اگرچه ادامه داشت، تحت تأثیر مکانیسم‌های غیررسمی و تحریم‌ها علیه افغانستان محدود شد. روابط ایران و افغانستان نمونه‌ای است از مدلی که در آن همکاری در محدودیت‌های تعادل قدرت منطقه‌ای دنبال می‌شود و رقابت تحت فشارهای ایدئولوژیک و امنیتی چندلایه تشدید می‌شود. این دینامیک در حال تحول ضرورت پذیرش استراتژی‌های سازگار از سوی ایران را نشان می‌دهد که دیپلماسی عمل‌گرایانه، تاب‌آوری اقتصادی و تعامل فرهنگی را در اولویت قرار دهد و در عین حال چالش‌های ایدئولوژیک و امنیتی را کاهش دهد. این مطالعه به تأثیر تعامل پیچیده عوامل تاریخی، ایدئولوژیک و ژئوپلیتیکی در شکل‌دهی به روابط ایران و افغانستان پرداخته و چهارچوبی جامع برای درک الگوهای تحول‌یافته تعاملات آن‌ها ارائه می‌دهد.

در دوره دولت وحدت ملی افغانستان ۲۰۱۴-۲۰۲۱، الگوی روابط ایران و افغانستان نسبت به دوره طالبان پیچیدگی کمتری داشت و بیشتر بر محور همکاری‌های اقتصادی، امنیتی و فرهنگی استوار بود. این روابط در مقایسه با دوره طالبان کمتر تنش‌آمیز و منظم‌تر بود و به دلیل وجود یک دولت مرکزی نسبتاً

بائبات و مورد پذیرش بین‌المللی در افغانستان، چهارچوبی ساختارمندتر داشت. تصمیم‌گیران کلیدی کنونی افغانستان با نگاهی ترکیبی از مهم‌ترین چالش‌های داخلی که نیازمندی‌هایی در راستای همکاری با همسایگان به‌خصوص یاران برای آن‌ها ایجاد کرده است باید به ایران نزدیک شوند اما در عین حال تمایل دارند با گرفتن ژست استقلال و سخت‌گیری اعلامی، دوران گذار به تثبیت حاکمیت خود را پشت سر بگذارند. در این شرایط میل به همکاری حداقلی خواهند ماند و مطالبات دو طرف برای رفع نیازهای خود وارد چهارچوبی مبتنی بر احتیاط و تأخیر خواهد شد. این شکاف و پیامدهای آن می‌تواند موجب ثبت شکلی از رقابت مبتنی بر احتیاط شود و امکان همکاری در کوتاه‌مدت را مبهم کند.

فهرست منابع

- اخباری، محمد و همکاران (۱۳۹۹). تبیین نقش هیدروپلیتیک بر سیاست خارجی افغانستان و ایران (۲۰۱۵ الی ۲۰۱۹)، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال دوازدهم، شماره ۳.
- بطحایی، سید یحیی؛ شفیع سروستانی، اسماعیل؛ اسماعیلی، بشیر (۱۴۰۲). چالش‌های پیش‌روی افغانستان تحت زعامت طالبان و سناریوهای آینده آن. فصلنامه روابط خارجی، (۳) ۱۵.
- تابع افشار، ساناز؛ برزگر، کیهان (۱۳۹۶). رئالیسم نوکلاسیک و سیاست خارجی آمریکا؛ تحلیلی نظری بر فهم سیاست خارجی ایالات متحده. فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، سال هشتم، شماره ۱.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۹۰). واقع‌گرایی نوکلاسیک و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. سیاست خارجی، ۲۵ (۲).
- ذکی، یاشار؛ بدیعی ازنادهی، مرجان؛ اسلام جمال گلزاری، امید (۱۴۰۱). الگویابی بنیان‌های هیدروپلیتیک همگرایانه و واگرایانه بین ایران، افغانستان و ترکمنستان در حوضه‌های آبریز مرزهای شرقی. فصلنامه روابط خارجی (۲) ۱۴.
- فاطمی‌نژاد، سیداحمد؛ علوی، سیدمجتبی (۱۴۰۲). تبیین امنیت‌ملی افغانستان در پرتو منازعه آمریکا و ایران (۲۰۰۱-۲۰۲۱). پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، دوره ۱۱، شماره دوم.
- قربانی، محمد؛ عبدالمهدی، حسین (۱۳۹۶). بررسی روابط ایران و افغانستان از منظر نظریه‌های واقع‌گرایی و سازه‌نگاری، بی‌نام، بی‌تا.
- سیمبر، رضا و همکاران (۱۳۹۸). روندهای منطقه‌ای ایران در قبال بحران افغانستان، فصلنامه سیاست پژوهی ایرانی، دوره ششم، شماره ۲۱.
- کریمی مرتضی، اسمعیل‌پور؛ روشن، علی‌اصغر؛ دانیالی، تهمینه (۱۴۰۲). چالش‌ها و فرصت‌های امارت اسلامی افغانستان در روابط با ایران. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام. ۱۳ (۱).
- شفیع، نوذر (۱۴۰۲). از همکاری تا منازعه؛ تحلیلی بر روابط ایران و طالبان. فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، دوره ۱۴، شماره ۱.
- متقی، افشین؛ یعقوب نیا، حسن؛ انوری، شیرخان. (۱۴۰۲). تبیین راهبرد امنیتی جمهوری اسلامی ایران در قبال افغانستان. فصلنامه روابط خارجی، (۲) ۱۵.
- مرتضوی امامی زواره، سیدعلی (۱۳۹۸). واکاوی سیاست خارجی ایران در برابر افغانستان، مطالعات روابط فرهنگی بین‌المللی، دوره پنجم، شماره ۱۲.

- معینی. ابراهیم؛ متقی. ابراهیم (۱۴۰۲). *الگوهای همکاری و تعارض در روابط ایران و عربستان*، فصلنامه پژوهش‌های روابط جهانی، دوره اول، شماره یک.
- محمدی، رضا؛ اکبری، نرگس (۱۳۹۷). *تحلیل روابط ایران و افغانستان در چهارچوب نظریه موازنه قدرت*، بی نام، بی تا.

References

- Akbarzadeh, S. (2014). Iran's policy towards Afghanistan: in the shadow of the United States. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 1(1), 63-78.
- Akbari, M, & Mohammadi, R. (2020). Explaining the role of hydro-politics in the foreign policies of Afghanistan and Iran (2015–2019). *New Perspectives in Human Geography Quarterly*, 12(3), 213–235.
- Barzegar, K. (2008). Iran's foreign policy in post-invasion Iraq. *Middle East Policy*, 15(4), 47–58
- Batha'i, S. Y, Shafiei Sarvestani, I, & Esmaeili, B. (2023). Challenges facing Afghanistan under Taliban leadership and its future scenarios. *journal of Foreign Relations Quarterly*, 15(3), 156-181. [in Persian]
- Dehghani Firouzabadi, S. J. (2011). Neoclassical realism and the foreign policy of the Islamic Republic of Iran. *Foreign Policy Quarterly*, 25(2). [in Persian]
- Elman, Colin (2007), Realism, in Martin Griffiths, ed. *International Relations Theory for the Twenty First Century*, London: Routledge
- Fatemi Nejad, S. A, & Alavi, S. M. (2023). Explaining Afghanistan's national security in light of the U.S-Iran conflict (2001–2021). *Iranian International Politics Research Journal*, 11(2). [in Persian]
- Ghorbani, M, & Abdollahi, H. (2017). Examining Iran-Afghanistan relations through the lens of realism and constructivism theories. *Unnamed, n.d.* [in Persian]
- Karimi, M, Esmailpour Roshan, A. A, & Daniali, T. (2023). Challenges and opportunities of the Islamic Emirate of Afghanistan in relations with Iran. *Islamic World Political Research Quarterly*, 13(1), 89–131. [in Persian]
- Kitchen, Nicholas (2010), "Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation", *Review of international studies*, 36 (1), 117-143
- Kupecz, M. (2013). Iranian influence in Afghanistan after the US troop withdrawal. *Journal of Strategic Security*, 6(1), 21-36.
- Lobell, S. E. (2009). *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge University Press.
- Maloney, S. (2002). Identity and change in Iran's foreign policy. In Telhami, S, & Barnett, M. (eds), *Identity and foreign policy in the Middle East* (pp. 88–116). London: Cornell University Press.
- Milani, M. M. (2006). Iran's policy towards Afghanistan. *The Middle East Journal*, 60(2), 235-279.
- Moeini, A, & Mottaghi, E. (2023). Middle East Regional Order in the Light of Iran-Saudi Relations; Describing the Past, Explaining the Present and Predicting the Future. *Research on Global Relations*, 1(1), 67-93.
- Mortezaei Emami Zavareh, S. A. (2019). Investigating Iran's foreign policy toward Afghanistan. *International Cultural Relations Studies*, 5(12), 81–106. [in Persian]

- Moteqi, A, Yagoubnia, H, & Anvari, S. (2023). Explaining the security strategy of the Islamic Republic of Iran towards Afghanistan. *journal of Foreign Relations Quarterly* , 15(2), 186-210. [in Persian]
- Mohammadi, R, & Akbari, N. (2018). Analysis of Iran-Afghanistan relations within the framework of the balance of power theory. *Unnamed, n.d.* [in Persian]
- Rangwala, G. (2012). Iran and Afghanistan: The significance of the relationship. *Middle East Policy*, 19(4), 68-77.
- Rose, Gideon (1998), Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, *World Politics*, 51 (1).
- Simbar, R, & Colleagues. (2019). Iran's regional trends regarding the Afghanistan crisis. *Iranian Political Studies Quarterly*, 6(21), 19-44. [in Persian]
- Shafiei, N. (2023). From cooperation to conflict: An analysis of Iran-Taliban relations. *Political and International Approaches Quarterly*, 14(4), 35-56. [in Persian]
- Scott, S. V. (2011). The evolving role of Iran in Afghanistan. *International Affairs Review*, 20(2), 15-28.
- Sterling-Folker, J. (2009). Neoclassical realism and identity: peril despite profit across the Taiwan Strait. *Neoclassical realism, the state, and foreign policy*, 99-138.
- Smith, N. R. (2018). Can neoclassical realism become a genuine theory of International Relations? *The Journal of Politics* Volume 80, Number 2. April
- Shweller, Randal L(1997), "New Realist Research on Alliances: Refining not Refuting, Waltz's Balancing Proposition", *American Political Science Review*, 91(4), 927-930
- Tabat Afshar, S, & Barzegar, K. (2017). Neoclassical realism and U.S. foreign policy: A theoretical analysis of understanding U.S. foreign policy. *Political and International Approaches Quarterly*, 8(1), 42-70. [in Persian]
- Taliaferro, Jeffrey W. (2000 -2001), Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited, *International Security*, volume 25, issue 3, pages 128-161
- Taliaferro, Jeffrey, Steven Lobell and Norrin Pipsman (2009), *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*. Cambridge University Press.
- Vishal Chandra (2005) Politics in Post-Taliban Afghanistan: An Assessment, *Strategic Analysis*, 29:2, 222-249
- Zaki, Y, Badii Azandahi, M, & Islam Jamal Golzari, O. (2022). Hydro-political convergence and divergence patterns between Iran, Afghanistan, and Turkmenistan in the eastern border river basins. *journal of Foreign Relations Quarterly*, 14(2), 94-135. [in Persian]

